

การลงทุนโดยรัฐ : ศึกษากรณีการเสนอ โครงการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหิน ที่เขาชะงอก พ.ศ.๒๔๘๔ ของกระทรวงกลาโหม

ร.อ.ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์*

๑. บทนำ

บทความนี้มีเจตนาสำคัญมุ่งจะนำเอาโครงการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะงอก อ.เมือง จ.นครนายก ที่เสนอโดยกระทรวงกลาโหม ในปี พ.ศ.๒๔๘๔ มากล่าวถึงในฐานะที่เป็นประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งเกี่ยวกับเขาชะงอก ซึ่งปัจจุบันอยู่ในบริเวณโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า แต่เพื่อให้เข้าใจความเป็นมาของโครงการดังกล่าวได้ชัดเจนขึ้น จึงจะกล่าวถึงสภาพแวดล้อมหรือบริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาพเศรษฐกิจ นโยบายเศรษฐกิจ และบทบาทของรัฐบาลในการลงทุนด้านอุตสาหกรรมในช่วงเวลานั้นก่อน จากนั้นจึงจะกล่าวถึงโครงการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหินดังกล่าว

๒. บริบททางประวัติศาสตร์ : สภาพเศรษฐกิจและนโยบายเศรษฐกิจของไทย หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕

ก. สภาพเศรษฐกิจไทย การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของไทยอันเป็นผลสืบเนื่องจากการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ระหว่างไทยกับอังกฤษ พ.ศ.๒๓๙๘ หรือที่รู้จักกันในนามสนธิสัญญาบาวริง (Bowring Treaty) ซึ่งเป็นแบบฉบับของสนธิสัญญาที่ไทยทำกับชาติอื่นๆ ต่อมาอีกนั้น เมื่อมาถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ และหลังจากนั้นพบว่าสภาพเศรษฐกิจไทยมีลักษณะสำคัญที่อาจสรุปได้ดังนี้

* อาจารย์ กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า

๑. ระบบเศรษฐกิจเปิด (Open Economy) หรือการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ เป็นลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากลักษณะเศรษฐกิจไทยก่อน พ.ศ.๒๓๙๘ อย่างชัดเจน เนื่องจากข้อกำหนดในสนธิสัญญาบาวริงซึ่งถือได้ว่าเป็นสัญญาที่คู่สัญญาได้เปรียบทั้งด้านการค้า การภาษีอากร การศาล บังคับให้ไทยต้องยุติการค้าผูกขาดใด ๆ ที่มีอยู่ก่อนหน้าที่โดยสิ้นเชิง และเปิดให้มีการค้าเสรีด้วยสัญญาที่เอื้อประโยชน์แก่ประเทศคู่สัญญา ทำให้พ่อค้าและนักลงทุนตะวันตกเข้ามาประกอบธุรกิจการค้า การพาณิชย์ การอุตสาหกรรมต่างๆ เกี่ยวกับสินค้าข้าว ฝ้าย ไม้สัก และยางพารา (ซึ่งเริ่มปลูกเป็นอุตสาหกรรมในตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) ทำให้เกิดการขยายตัวในการผลิตสินค้าเหล่านั้นเพื่อการค้า ขยายเนื้อที่ทำนา ตั้งโรงงานสีข้าว ทำป่าไม้ ตั้งโรงเลื่อยไม้ด้วยเครื่องจักร เอาเรือขุดแร่มาใช้ในการจัดหาแร่ดีบุกให้ได้มากขึ้น ตั้งธนาคารพาณิชย์เพื่อประโยชน์ในทางธุรกิจของชาวตะวันตก^๑ ไทยเองก็เปิดรับสินค้าโรงงานจากตะวันตกเข้ามา การขยายตัวทางการค้ากับต่างประเทศนี้มีขึ้นมากตั้งแต่ช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๑๑-๒๔๕๓) เป็นต้นมา^๒ ลักษณะเศรษฐกิจเปิดนี้เองทำให้ระบบเศรษฐกิจไทยไปสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจภายนอกหรือระบบเศรษฐกิจโลก

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างระบบเศรษฐกิจไทยกับระบบเศรษฐกิจโลก

ความต้องการสินค้าของไทยจากตลาดต่างประเทศ ทำให้มีการผลิตสินค้าเพื่อขายหรือเพื่อตลาด คนไทยหันไปซื้อสินค้าจากต่างประเทศ เช่น เสื้อผ้า มีผู้สรุปว่าหลังการทำสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ.๒๓๙๘ โครงสร้างสินค้าเข้า-ออกของไทยเปลี่ยนแปลงไป จากที่เคยนำสินค้าเข้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นสูงได้เปลี่ยนไปเป็นสินค้าหลายชนิด เพื่อการบริโภคของคนทั่วไป ส่วนสินค้าออกจากเดิมเป็นสินค้าจำนวนน้อยแต่มาชนิด เปลี่ยนเป็นสินค้าจำนวนมากไม่กี่ชนิด^๓ ระบบเศรษฐกิจไทยซึ่งสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจโลก ทำให้ไทยประสบกับการเปลี่ยนแปลงแบบแผนทางการค้าที่เปลี่ยนจากการค้าที่มีศูนย์กลางอยู่ในภูมิภาค (regionally - centred trade) เป็นการค้าแบบอาณานิคม (colonial type of trade) มากขึ้น การค้าแบบอาณานิคมนี้ ประกอบเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจโลกแบบทุนนิยม ที่มีอังกฤษเป็นโรงงานของโลก (world workshop) อยู่ในขณะนั้น ประเทศไทยถูกผนวกเข้ากับระบบการแบ่งงานกันทำในเอเชีย ซึ่งสนองตอบต่อความต้องการสินค้าแก่ดินแดนอาณานิคมเป็นหลัก และเป็นตลาดการค้าของสินค้าโรงงานจากยุโรป^๔ ดังนั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลก เศรษฐกิจไทยและความเป็นอยู่ของคนไทยก็

ได้รับผลกระทบด้วย ดังเช่น ปัญหาการขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคบางรายการในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ.๒๔๕๗-๒๔๖๑) เป็นเพราะต้องอาศัยสินค้าที่ผลิตได้จากต่างประเทศ เมื่อสินค้านั้นไม่สามารถนำเข้ามาได้ ก็ทำให้ประสบปัญหาขาดแคลนขึ้นได้^๕ หรือกรณีเกิด *วิกฤติการณ์ข้าว* (พ.ศ. ๒๔๖๒) ในประเทศไทย^๖ ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาภัยธรรมชาติ ทำให้ผลิตข้าวได้ผลน้อย เกิดการขาดแคลนข้าวภายใน ขณะที่ข้าวมีราคาดีในตลาดต่างประเทศ เมื่อรัฐบาลห้ามส่งข้าวออก รัฐต้องเสียหายได้จำนวนมาก และนำไปสู่การขาดดุลการค้าในปี พ.ศ.๒๔๖๓ รัฐบาลต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนเงิน การใช้จ่ายเงินของรัฐบาลอยู่ในฐานะขาดดุล ทุนสำรองเงินตราต่างประเทศลดลง นำไปสู่ปัญหาการคลังในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๕๓-๒๔๖๙) ซึ่งส่งผลต่อไปถึงรัชกาลต่อมา และเมื่อเกิด *ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก*^๗ (ช่วงประมาณต้นรัชกาลที่ ๗) เศรษฐกิจของอังกฤษได้รับการกระทบกระเทือนอย่างยิ่ง ทำให้อังกฤษผละออกจากระบบมาตรฐานทองคำในปี พ.ศ.๒๔๗๔ เนื่องจากประเทศไทยติดต่อกับอังกฤษและกลุ่มประเทศใช้ระบบเงินตราสกุลสเตอร์ลิงเป็นหลัก แต่ยังคงอยู่ในระบบมาตรฐานทองคำต่อไป ทำให้ค่าเงินบาทสูงขึ้น ราคาสินค้าออกจากประเทศไทยจึงมีราคาแพง จำหน่ายได้น้อย รายได้ของประเทศลดลง เศรษฐกิจทรุดฐานะการเงินของประเทศคลอนแคลน กระทั่งรัฐบาลต้องแก้ปัญหาด้วยการลดเงินเดือนข้าราชการ ปลดข้าราชการ ยุบหน่วยงาน ลดรายจ่ายของราชสำนัก เพิ่มพิกัดอัตราภาษีศุลกากรหลายชนิด^๘ ภาวะเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเศรษฐกิจไทยกับระบบเศรษฐกิจโลกในระยะนั้นได้เป็นอย่างดี

๓. การครอบงำทางเศรษฐกิจของต่างชาติ ระบบเศรษฐกิจเปิดดึงให้นายทุนตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งอังกฤษ ซึ่งเป็นชาติอุตสาหกรรมสำคัญในระยะนั้น เข้ามาลงทุนประกอบธุรกิจการค้า อุตสาหกรรมในไทย จนกลายเป็นชาติที่มีอิทธิพลครอบงำเศรษฐกิจไทย แม้ในระยะนั้นประเทศไทยจัดว่าเป็นประเทศสร้างภัยในการลงทุนของชาติตะวันตกก็ตาม^๙ ดังนั้น ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ นายทุนตะวันตกจึงมีบทบาทสำคัญด้านการเดินเรือ ธนาकार การประกันภัยและการส่งข้าวไปยุโรป หรือผูกขาดอุตสาหกรรมป่าไม้^{๑๐} ธุรกิจนำเข้า-ส่งออกสินค้า^{๑๑}

ในขณะที่คนจีนอพยพที่เข้ามาประเทศไทยเป็นระยະ ๆ มาตั้งแต่สมัยธนบุรี ได้เข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจในระดับต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไป ตั้งแต่เป็นกรรมกร นายทุนผู้ประกอบการค้าและอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ทั้งที่แข่งขันกับเอกชนตะวันตก และที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน คนจีนจึงเข้าไปมีอิทธิพลในระบบเศรษฐกิจไทย ตั้งแต่ในระดับย่อยคือหมู่บ้าน จนถึงระดับ

นายทุน^{๑๖}

เมื่อมีการสำรวจเศรษฐกิจไทยในปี ๒๔๗๓ พบว่า มีธุรกิจถึงร้อยละ ๔๕ ที่อยู่ในมือชาวต่างชาติ^{๑๗} กล่าวเฉพาะอังกฤษนั้น พบว่า อังกฤษมีบทบาทที่สุดในการค้าของไทย จนกระทั่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ แม้ญี่ปุ่นจะเริ่มเข้ามามีส่วนแบ่งในตลาดมากขึ้นและอังกฤษต้องเผชิญกับนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมของไทยก็ตาม^{๑๘} อังกฤษก็ยังคุมการค้าต่างประเทศของไทยถึงร้อยละ ๓๗ จัดอยู่อันดับหนึ่ง ขณะที่ญี่ปุ่นคุมการค้าต่างประเทศของไทย ร้อยละ ๑๑.๖ สำหรับกิจการเดินเรือ อังกฤษเป็นที่สองรองจากนอร์เวย์ การลงทุนของอังกฤษในไทยนั้นมีปริมาณมากที่สุด คุมอุตสาหกรรม ไร่ไม้ มีส่วนแบ่งในการค้าดีบุกและยางพารามาก รัฐบาลกู้เงินระยะสั้นจากอังกฤษเกือบทั้งหมด มีเงินฝากไว้ประกันหุ้นเงินกู้ที่ลอนดอน และลงทุนซื้อพันธบัตรเงินสเตอร์ลิง มีทุนสำรองเงินตราเป็นเงินปอนด์สเตอร์ลิง ธนาคารต่างชาติในไทย ๓ ใน ๖ แห่งเป็นของอังกฤษ ไทยเองตกอยู่ในเขตเศรษฐกิจเงินสเตอร์ลิง (sterling bloc) อีกทั้งมีที่ปรึกษาการค้าครึ่งเป็นชาวอังกฤษด้วย^{๑๙}

การที่ไทยพึ่งพาสินค้าเข้าจากอังกฤษ เมื่ออังกฤษประสบปัญหา ไทยจึงได้รับผลกระทบไปด้วย เช่น ในปี พ.ศ.๒๔๘๔ ขณะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ (พ.ศ.๒๔๘๒-๒๔๘๗) อังกฤษไม่ส่งกระสอบป่านจากอินเดียที่ไทยสั่งเข้ามาใช้บรรจุข้าวส่งออก โดยอังกฤษให้เหตุผลว่ากำลังสะสมทรัพยากรต่าง ๆ ให้เต็มที่ไว้ใช้ในสงคราม อังกฤษจึงส่งออกกระสอบป่านเท่าที่จำเป็น* ไทยจึงประสบความเดือนร้อน^{๒๐}

กล่าวเฉพาะคนจีนนั้น นับแต่ พ.ศ.๒๔๗๓ เป็นต้นมา อิทธิพลทางเศรษฐกิจของคนจีนมีกว้างขวางขึ้นครอบคลุมธุรกิจอุตสาหกรรมของประเทศมากกว่าร้อยละ ๔๐ และมีบทบาททางเศรษฐกิจไทยถึง ๔ ใน ๕ ส่วนของกิจการค้าและธุรกิจสำคัญ เช่น การค้าข้าว ดีบุก ยางพารา ไม้สัก การขายปลีก และขายส่งทุกชนิด^{๒๑}

* เหตุผลดังกล่าวน่าจะเป็นข้ออ้างมากกว่า แท้จริงแล้ว อังกฤษไม่พอใจไทย เพราะจอมพล ป. ได้ตกลงที่จะขายยางพาราจำนวนมากให้ญี่ปุ่น ในขณะที่ระยะนั้นอังกฤษและอเมริกากำลังดำเนินนโยบายแข่งขันเศรษฐกิจญี่ปุ่น ภายหลังจากญี่ปุ่นรุกรองได้เข้าสู่อินโดจีนของฝรั่งเศสในปี พ.ศ.๒๔๘๓ อัครราชทูตอังกฤษ นายโจเซฟ ครอบสปี เคยขู่ว่าอินเดียอาจจะจำกัดจำนวนกระสอบป่านที่ส่งให้ไทย ถ้าไทยมีท่าที่สนับสนุนญี่ปุ่น (โปรดดู William L. Swan, Japanese Economic Relations with Siam Aspects of Their Historical Development 1884 to 1942 (Ph.D. dissertation, Australian National University, 1986), p. 127.

การครอบงำทางเศรษฐกิจโดยชาวต่างชาตินี้จึงเป็นสาเหตุหนึ่งนำไปสู่ความพยายามของรัฐบาลทุกทางที่จะสร้างชุมชนธุรกิจคนไทย และมีจุดมุ่งหมายเตรียมการสำหรับการแข่งขันของคนไทยกับธุรกิจขนาดใหญ่ด้านการนำเข้าส่งออกที่ต่างชาติดำเนินการอยู่^{๕๕}

ข. นโยบายเศรษฐกิจของไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

พ.ศ.๒๔๗๕ : ชาตินิยมทางเศรษฐกิจและการลงทุนโดยรัฐ

๑. นโยบายเศรษฐกิจของไทยโดยทั่วไป : ความเป็นอิสระและเอกราชทางเศรษฐกิจ ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจข้างต้น โดยเฉพาะการถูกครอบงำจากต่างชาติ ทำให้ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ความต้องการให้ประเทศเป็นอิสระทางเศรษฐกิจ จึงเป็นเรื่องหนึ่งที่รัฐบาลกำหนดไว้ ดังปรากฏในหลัก ๖ ประการที่คณะราษฎรผู้ก่อการการเปลี่ยนแปลงการปกครองประกาศไว้ ดังนี้^{๕๖}

“๑. รักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางการศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศให้มั่นคง...

๓. บำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก...”

นอกจากนั้น ในเดือนเมษายน พ.ศ.๒๔๗๖ ได้มีการตั้งสภาเศรษฐกิจไว้เป็นที่ปรึกษาในทางเศรษฐกิจด้วย^{๕๗}

๒. นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ความพยายามที่จะเป็นอิสระหรือหลุดพ้นจากการถูกครอบงำทางเศรษฐกิจจากต่างชาติเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมให้คนไทยเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจ ความพยายามนี้มุ่งเน้นให้คนไทยมีความรู้ความชำนาญ และเกิดความนิยมในอาชีพ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงกาย สติปัญญา เช่น เกษตรกรรม เหมืองแร่ การค้าอุตสาหกรรมต่าง ๆ^{๕๘} และสิ่งที่เสี่ยงไม่ได้สำหรับนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมก็คือการต่อต้านชาวต่างชาติที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจในประเทศโดยเฉพาะชาวจีน^{๕๙} แต่พ่อค้าตะวันตกก็ได้รับผลกระทบพอกันกับคนจีนจากนโยบายนี้^{๖๐}

อย่างไรก็ตาม การผลักดันให้คนไทยเข้าประกอบกิจการทุกด้านแทนต่างชาตินั้น รัฐบาลหมายถึงธุรกิจขนาดเล็ก ๆ หรือขนาดกลางเท่านั้น ไม่ได้รวมถึงธุรกิจขนาดใหญ่ เพราะธุรกิจขนาดใหญ่และมีความสำคัญมาก ๆ รัฐบาลมีนโยบายดำเนินการเองทั้งสิ้น โดยให้เหตุผลว่าคนไทยยังไม่พร้อม

และกิจการขนาดใหญ่เหล่านั้นเป็นกิจการที่มีผลต่อความมั่นคงของรัฐบาลและประเทศชาติ วัตถุประสงค์ที่แท้จริงในการกีดกันชาวต่างชาติด้วยวิธีการต่างๆ จึงเป็นไปเพื่อเป็นการแผ้วถางทางให้รัฐบาลเข้าโอนกิจการและอุตสาหกรรมต่างๆ มาเป็นของรัฐบาล^{๒๕}

การปฏิบัติตามนโยบายดังกล่าว ที่เรียกว่าเป็นเศรษฐกิจแบบชาตินิยมนั้น ในระยะแรกยังไม่สามารถดำเนินการได้เต็มที่นัก เนื่องจากขณะนั้น ไทยยังถูกผูกมัดด้วยสนธิสัญญาทางไมตรี การพาณิชย์และการเดินเรือที่ทำขึ้นใหม่กับชาติต่างๆ ในช่วง พ.ศ.๒๔๖๓-๒๔๖๔ ซึ่งแม้จะเป็นสัญญาที่ผูกมัดไทยน้อยกว่าสนธิสัญญาบาวริง พ.ศ.๒๓๙๘ แต่ยังมีเงื่อนไขด้านการภาษีอากร กฎหมาย และการศาลที่ไทยต้องปฏิบัติตาม ทำให้รัฐบาลไทยยังต้องระมัดระวังในการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจ ดังจะเห็นว่าเมื่อนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี ขณะนั้นคิดจะป้องกันไม่ให้อุตสาหกรรมไทยที่เริ่มขึ้นใหม่ต้องเลิกล้มเสีย เพราะการ “แข่งแย่ง” กันนั้น ที่ประชุมสภาเศรษฐกิจ ซึ่งมีพระยาโกมารกุลมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ ขณะนั้นเป็นประธานเห็นว่า^{๒๖}

“...การที่จะป้องกันการแข่งแย่งกันนั้น จะต้องพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไป เพราะจะต้องระวังสัญญาทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ และนโยบายเศรษฐกิจของบ้านเมือง...”

นอกจากนั้น ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายกีดกันการลงทุนจากต่างชาติโดยตรง ทำให้ไม่อาจทำอะไรได้มากนัก เช่น ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ เมื่อธนาคาร Yokohama Specie Bank Ltd. ของญี่ปุ่น (ต่อมาคือธนาคารโตเกียว) มาขอเปิดสาขาในไทย คณะรัฐมนตรีได้อนุมัติ แม้โดยส่วนตัวรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พระยาไชยยศสมบัติ) จะไม่เห็นด้วยนัก โดยกล่าวถึงเรื่องนี้ในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า^{๒๗}

“...มีวิธีการคล้ายธนาคารของประเทศ หนังสือบริคณส์ที่มีความสำคัญอยู่ข้อหนึ่ง คือผู้ถือหุ้นต้องเป็นคนญี่ปุ่น ว่าโดยส่วนตัวแล้ว ไม่สมควรจะให้มาตั้ง แต่เราไม่มีกฎหมายห้าม...”

ต่อมาหลังปี พ.ศ.๒๔๘๑ จะพบว่า การดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมมีความเข้มข้นขึ้นด้วยปัจจัยสำคัญ ดังนี้

ก. การทำสนธิสัญญาทางไมตรี การพาณิชย์และการเดินเรือ พ.ศ.๒๔๘๐ สนธิสัญญาที่ไทยทำกับนานาประเทศใหม่ในปี พ.ศ.๒๔๘๐ นี้ได้ยกเลิกข้อจำกัดทั้งหลายทางภาษีอากร การศาลและกฎหมายที่เหลืออยู่ สัญญามีความเท่าเทียมและร่วมมือกัน ประเทศไทยมีความเป็นอิสระสมบูรณ์ ทำให้รัฐบาลที่ขึ้นมาบริหารประเทศในระยะต่อมาสะดวกที่จะนำมาตราการต่างๆ ทางเศรษฐกิจมาใช้หรือสามารถทำได้เต็มที่ ซึ่งแต่เดิมไม่อาจกระทำได้ เช่น การขึ้นภาษีขาเข้าอาหาร

สุรา ผ้า^{๒๓} การออกประมวลรัษฎากร ทำให้มีการเก็บภาษีเงินได้จากการประกอบธุรกิจต่าง ๆ

ข. การขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม จอมพล ป. ขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๐ เนื่องจากจอมพล ป. มีความเป็นชาตินิยมสูง จึงได้ดำเนินการส่งเสริมนโยบายชาตินิยมที่เน้นเกียรติภูมิของชาติ ความเข้มแข็งทางทหารและเมื่อมีเค้าว่าจะเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้น จอมพล ป. ก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาตนเองสำหรับเตรียมรับภัยสงคราม^{๒๔} ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมในความคิดของนายปรีดี พนมยงค์

ค. การขึ้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังของนายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ.๒๔๘๐ นายปรีดีเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ในคณะรัฐบาลของจอมพล ป. ทำให้มีการผลักดันนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม^{๒๕} วางแผนสนับสนุนกิจการของคนไทย ใ้รัฐบาลมีส่วนร่วมทางการค้าและอุตสาหกรรม^{๒๖} ความพยายามผลักดันนโยบายเศรษฐกิจของนายปรีดีครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นความพยายามที่จะนำโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติที่เคยเสนอไว้เมื่อปี ๒๔๗๖ มาปรับใช้อีกครั้ง แต่ลดความรุนแรงลง อัครราชทูตอังกฤษประจำประเทศไทยในระยะนั้น (พ.ศ.๒๔๗๗-๒๔๘๕) คือ โจเซย์ ครอสบี (ต่อมาได้รับฐานันดรเป็นท่านเซอร์) กล่าววิจารณ์นโยบายเศรษฐกิจที่ดำเนินการอยู่ขณะนั้นว่า “เป็นลัทธิชาตินิยม ไม่ใช่สังคมนิยมที่อยู่เบื้องหลังโครงการเหล่านี้”^{๒๗}

ในประเด็นนี้ อาจจะสอดคล้องกับข้อสรุปที่น่าสนใจที่ว่า ผู้นำการเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ ไม่ว่าจะทหารหรือพลเรือนต่างมีความรู้สึกชาตินิยมทั้งนั้น^{๒๘} กระแสชาตินิยมทางการเมืองและเศรษฐกิจจึงดำเนินควบคู่กันไปได้ แม้ผู้นำการเมืองไทยที่สำคัญในขณะนั้น คือ จอมพล ป.ฯ และนายปรีดีฯ จะมีจุดหมายต่างกันในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจ แต่ก็มีความคิดร่วมกันเกี่ยวกับการบรรลุวัตถุประสงค์นั้น นั่นคือ รัฐบาลต้องเข้าแทรกแซงกิจการทางเศรษฐกิจในทุกด้านแทนคนไทย^{๒๙}

ง. ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกที่เกิดขึ้นในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๖๘-๒๔๗๗) ทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก มีนโยบายปกป้องเศรษฐกิจของประเทศตน กรณีนี้ น่าจะเป็นเหตุหนึ่งผลักดันให้ประเทศไทยดำเนินนโยบายเศรษฐกิจทำนองเดียวกันด้วย ดังพิจารณาได้จากความตอนหนึ่งในหนังสือที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ (นายพลเรือตรี พระยาสุรยุทธเสนี) มีถึงนายกรัฐมนตรี (นายพันเอก พระยาพลพลหยุหเสนา) เรื่องส่งเสริมสินค้าอุตสาหกรรม ลงวันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ.๒๔๘๐ โดยขอให้

นายกรัฐมนตรีลงนามในหนังสือถึงกระทรวงต่างๆ ชักชวนให้ประชาชนช่วยกันใช้ของที่ผลิตขึ้นในประเทศเพื่อเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรม ดังนี้^{๓๔}

“...ทุกชาติทุกประเทศหันเข้าบำรุงส่งเสริมสินค้าภายในประเทศของคนทั้งสี่ ตามหลัก “ช่วยตนเอง” ฉะนั้น ถ้าหากได้ทำให้ประชาชนได้อุดหนุนใช้ของไทยเราเองได้แน่นอนแล้ว ย่อมเป็นทางที่จะรักษาเศรษฐกิจการเงินของประเทศไว้ได้อย่างยิ่ง...”

จ. การเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ช่วงปลายปี พ.ศ.๒๔๘๑ เริ่มเห็นเค้าของการเกิดสงครามใหม่อีก และเมื่อเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นในยุโรป (กันยายน พ.ศ.๒๔๘๒) รัฐบาลก็ตระหนักว่าสงครามย่อมส่งผลต่อเศรษฐกิจของประเทศ เช่น ที่ไทยเคยมีบทเรียนมาแล้วตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ คือการขาดแคลนสินค้าแปรรูปทางอุตสาหกรรมที่จะนำมาใช้ในการผลิตสินค้า การทำผลิตภัณฑ์สำเร็จรูปต่างๆ เครื่องมือเครื่องจักร ซึ่งเป็นสินค้าเข้าสำคัญของประเทศ รัฐบาลเห็นความจำเป็นที่ต้องพัฒนาอุตสาหกรรม อย่างน้อยก็เพื่อป้องกันไม่ให้เป็นประชาชนขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคและสินค้าสำคัญอย่างที่เคยเป็นมา รัฐบาลจึงต้องเร่งรัดพัฒนาอุตสาหกรรมยิ่งกว่าสมัยใด^{๓๕} ทั้งนี้รัฐบาลมุ่งพึ่งตนเองให้ได้ โดยเห็นว่าการปล่อยให้ประเทศชาติพึ่งพาอาศัยชาติอื่นนั้น นับว่าเป็นการเสี่ยงและเสียเปรียบ เป็นการทำลายตัวเองลงทุกขณะ เป็นการ “ยืมจมูกคนอื่น ๆ หายใจ” ซึ่งไม่เป็นทางที่จะเจริญก้าวหน้า มีแต่จะนำไปสู่ความหายนะ^{๓๖} มีการส่งเสริมให้คนไทยใช้ของที่ผลิตขึ้นในประเทศด้วยหลักที่มุ่ง “ส่งเสริมไทย” ตามคติ “ไทยทำไทยใช้”^{๓๗}

๓. การลงทุนโดยรัฐ ความพยายามที่จะดำเนินนโยบายให้เศรษฐกิจมีความเป็นอิสระ พึ่งพาตนเองได้ มีอุปสรรคสำคัญก็คือคนไทยไม่สนใจประกอบธุรกิจต่างๆ และขาดแคลนทุน ดังนั้น รัฐบาลจึงต้องเข้าไปมีบทบาทเสียเอง ด้วยการเข้าร่วมลงทุนกับเอกชน หรือการลงทุนเองทั้งหมด ซึ่งก็นำไปสู่การผูกขาดทางการค้า เช่น น้ำมัน บุหรี่ ข้าว สำหรับระบบดังกล่าวนี้ มีผู้สรุปว่าเป็น “ทุนนิยมโดยรัฐ” (state capitalism)^{๓๘} ซึ่งหมายถึงการที่รัฐเป็นเจ้าของทุนและลงทุนเอง^{๓๙} โดยดำเนินการผ่านกลไกของรัฐ และข้าราชการ หรือว่าเป็น “ทุนนิยมขุนนาง” (bureaucratic capitalism)^{๔๐} ที่ข้าราชการเป็นเจ้าของและคุมทุน

นโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยมนี้ส่งผลกระทบต่อพ่อค้านักลงทุนต่างชาติมาก แต่จะไม่กล่าวรายละเอียดในที่นี้ เพียงจะยกข้อความตอนหนึ่งในหนังสือที่ครอสบีรายงานไปยังกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษในปี พ.ศ.๒๔๘๒ หนึ่งปีหลังจากจอมพล ป. ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งกล่าวสะท้อนความรู้สึกของพ่อค้าอังกฤษที่เกิดขึ้นจากนโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจของไทยได้เป็นอย่างดีดังนี้^{๔๑}

“...พ่อค้าต่างชาติกำลังทุกข์ใจอย่างมากจากนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมของสยามใหม่ จนกระทั่งสถานทูตอังกฤษกำลังจะกลายเป็นกำแพงน้ำตา (Wailing Wall)* ไปจริง ๆ เกือบทุกวันขึ้นไปด้วยน้ำตาของพ่อค้าอังกฤษคนแล้วคนเล่า ซึ่งมาคร่ำครวญถึงความขมขื่นต่าง ๆ...”

๔. การส่งเสริมและพัฒนาอุตสาหกรรม

กล่าวเฉพาะการส่งเสริมอุตสาหกรรมภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ คณะราษฎรเห็นว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมมีความสำคัญต่อการสร้างชาติ จึงจะพัฒนาฐานะทางเศรษฐกิจของชาติ และประชาชนให้ดีขึ้นกว่ารัฐบาลก่อน ๆ ระยะเวลาหนึ่งจึงเป็นระยะที่รัฐบาลเริ่มส่งเสริมอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยลงทุนตั้งโรงงานขึ้นหลายแห่งเป็นตัวอย่างเพื่อกระตุ้นให้เอกชนคน (สัญชาติ) ไทยเอาอย่าง เช่น โรงงานกระดาษไทย ทอผ้า น้ำตาลทราย ข้าว มีโรงงานหลายแห่งที่คนไทยตั้งขึ้น เช่น โรงงานเบียร์ โรงงานฟอกหนัง โรงงานย้อมผ้า และรัฐบาลตั้งกองอุตสาหกรรมขึ้นในสังกัดกรมพาณิชย์ กระทรวงเศรษฐกิจ เพื่อรับผิดชอบงานด้านอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ ^{๓๒}

ยิ่งเมื่อพบว่า อุตสาหกรรมตกอยู่ในอำนาจการดำเนินงานของต่างชาติก็ยิ่งเห็นว่า เมื่อสงครามมาถึงจริง ๆ นอกจากรัฐบาลจะคุมการผลิตของประเทศเพื่อระดมสรรพกำลังมาใช้ทางทหารได้อย่างเด็ดขาดไม่ได้แล้ว อิทธิพลที่แข็งแกร่งของเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมยังสามารถสั่นคลอนอำนาจของรัฐบาลได้ด้วย ^{๓๓}

ดังนั้น รัฐบาลจึงเห็นพ้องกันที่จะเริ่มสร้างโครงการอุตสาหกรรมของชาติให้เป็นปึกแผ่น และเห็นว่ารัฐบาลเท่านั้น จะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนา ^{๓๔} โดยรัฐบาลตั้งหลักเกณฑ์ว่าสิ่งใดที่ประชาชนทำไม่ได้ รัฐบาลจะเข้าไปร่วมมือให้ความช่วยเหลือโดยการจัดตั้งเป็นบริษัทขึ้นหรือจัดทำเสียเอง แล้วแต่กรณี เมื่อเห็นควรปล่อย ก็ปล่อยให้บริษัทหรือเอกชนดำเนินการต่อไป ^{๓๕} ระยะแรกของการพัฒนาอุตสาหกรรม รัฐบาลจอมพล ป. จึงเข้าไปมีส่วนเป็นเจ้าของกิจการอุตสาหกรรมทั้งในรูปหุ้นส่วนกับเอกชนหรือดำเนินการในรูปรัฐวิสาหกิจอุตสาหกรรมจำนวนมาก โรงงานเหล่านี้มีทั้งที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ และที่มีอยู่แต่เดิม มีการรวม ขยายโรงงาน อุตสาหกรรมขนาดใหญ่มักถูกควบคุมและดำเนินการโดยรัฐทั้งสิ้น ส่วนใหญ่โรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มักเป็นรัฐวิสาหกิจที่อาศัยการผูกขาดเป็นหลักการดำเนินงานที่สำคัญ ^{๓๖} โรงงานหรือกิจการของต่างชาติ รัฐบาลจะเข้าครอบครอง

* กำแพงหินในกรุงเยรูซาเลม ที่ชาวยิวพากันไปร้องไห้ในวันศุกร์

และซื้อกิจการมาเป็นของรัฐบาล เช่น กิจการเหมืองแร่ทองคำของบริษัทแคส มินส์คอร์ด เคอร์ลิทโซ จำกัดของฝรั่งเศส กิจการเดินเรือของบริษัทอีสต์ เอเชียติก จำกัดของเดนมาร์ก โรงงานยาสูบของบริษัทยาสูบอังกฤษ-อเมริกัน (ไทย) จำกัด โรงฟอกหนัง โรงงานทำสบู่ โรงงานทำไม้ขีดไฟ โรงกลั่นน้ำมัน เป็นต้น^{๙๙} ดังนั้น เมื่อรัฐบาลต้องเข้าไปลงทุนในกิจการต่างๆ และพยายามเปิดโอกาสให้คน (สัญชาติ) ไทยเข้ามามีบทบาททางเศรษฐกิจ หน่วยงานของรัฐจึงเข้าไปมีบทบาทในการประกอบกิจการต่างๆ ทางเศรษฐกิจด้วย กระทรวงกลาโหมเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเข้าประกอบกิจการอุตสาหกรรมต่างๆ

๕. กระทรวงกลาโหมกับการอุตสาหกรรม

กระทรวงกลาโหมมีบทบาทสำคัญในงานอุตสาหกรรมมาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ แล้ว ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ (พ.ศ.๒๔๕๗-๒๔๖๒) ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับภาวะขาดแคลนสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะสินค้ายุทธปัจจัย ซึ่งไม่ได้มีการผลิตขึ้นใช้ภายในประเทศ รัฐบาลระยะนั้นจึงกำหนดนโยบายจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อประโยชน์ทางการทหาร และได้มอบหมายให้กองทัพบกดำเนินการสร้างโรงงานทอผ้า ฟอกหนัง ทำกระสุนดินดำ ดังนั้น พัฒนาการอุตสาหกรรมในช่วงนี้จึงดำเนินการโดยทหาร ใช้ทรัพย์สินและแรงงานที่ทหารมีอยู่^{๑๐๐}

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ บทบาทการประกอบการอุตสาหกรรมของกระทรวงกลาโหม โดยเฉพาะกองทัพบก ยังคงดำเนินต่อมา โดยเฉพาะช่วง พ.ศ.๒๔๘๑-๒๔๘๔ รัฐบาลจอมพล ป. บำรุงกิจการอุตสาหกรรมที่มีความจำเป็นด้านการอุปโภคบริโภค และการป้องกันประเทศเป็นหลัก โดยมุ่งบำรุงกิจการอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในกระทรวงกลาโหมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ เพราะในระยะนั้นยังไม่มีที่ตั้งกระทรวงอุตสาหกรรม* ได้มีการใช้ตรา “สามทหาร” เป็นเครื่องหมายสินค้า เช่น ดุมล้อกางเกง นมสด และครีม โรงกลั่นน้ำมันตราสามทหาร^{๑๐๑}

โรงงานอุตสาหกรรมที่กระทรวงกลาโหมเข้าไปรับผิดชอบ เช่น โรงงานอุตสาหกรรมเส้นใย และทอผ้า (พ.ศ.๒๔๗๖) โดยกองทัพบก ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อประโยชน์และการเตรียมพร้อมทางทหาร ส่วนกรมแผนที่ทหารรับผิดชอบโรงงานกระดาษที่จังหวัดกาญจนบุรี (พ.ศ.๒๔๗๗)^{๑๐๒}

* กระทรวงอุตสาหกรรม ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๘๕ ก่อนหน้านั้น มีเพียงกรมอุตสาหกรรมที่เพิกยกฐานะจากกองอุตสาหกรรมเมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๔

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลได้ให้กระทรวงกลาโหมรับผิดชอบโรงกลั่นน้ำมัน ที่ยึดมาได้จาก บริษัท สแตนดาร์ด แวกั่ม ออยล์ (Standard Vacuum Oil Co. Ltd.) และบริษัทเชลล์ (Shell Co., Ltd.) ซึ่งเคยผูกขาดการผลิตและค่าน้ำมันในไทยมานาน^{๔๐}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากระทรวงกลาโหมมีบทบาทสำคัญในการประกอบกิจการอุตสาหกรรม ประเภทต่าง ๆ ตามนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม และการลงทุนโดยรัฐมาก่อน โครงการตั้งโรงงาน ทำหินที่เขาชะง็อก อ.เมือง จ.นครนายก ซึ่งกระทรวงกลาโหมเสนอต่อรัฐบาลในปี พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นอีก โครงการหนึ่งที่แสดงถึงความพยายามของทหาร ที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจการอุตสาหกรรม แม้สุดท้ายโครงการนี้จะไม่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการก็ตาม

๓. โครงการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะง็อก พ.ศ.๒๔๘๔

ก. เขาชะง็อก : ที่ตั้งโรงงานตามโครงการ

ตามแผนที่อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก เขาชะง็อก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของตัวเมืองนครนายก เป็นเขาที่มีชะง็อกหินยื่นออกมาปรากฏชัดเจน เป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาใหญ่ ปัจจุบันเขาชะง็อกอยู่ในบริเวณโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ต.พรหมณี อ.เมือง จ.นครนายก เป็นที่ตั้งเรือนรับรองของโรงเรียน

ข. สภาพทางธรณีวิทยา

เขาชะง็อกเป็นแหล่งหินอัคนีพุ (Extrusive Igneous Rock) ชุดหินภูเขาไฟเขาใหญ่ (Khao Yai Volcanics) หินภูเขาไฟชุดนี้ประกอบเป็นหินเถ้าธุลีและฝุ่นภูเขาไฟ หรือหินทัฟฟ์ (Tuff) คือหินไรโอไลต์ทัฟฟ์^{๔๑} ส่วนบริเวณวัดพระฉายเขาชะง็อกเป็นหินไรโอไลต์พอไฟรี (Rhyolite Porphyry) อันเป็นหินเนื้อดอกซึ่งมีส่วนประกอบของหินภูเขาไฟไรโอไลต์^{๔๒}

สำหรับบริเวณเขาชะง็อกเป็นแหล่งแร่ดีบุก (หรือที่ชาวบ้านเรียกหินสนุ่ หรือมีชื่อทางการค้าว่า ไพโรฟิลไลต์) เป็นแร่ที่อยู่ในกลุ่มแร่เคโอลิไนต์ มีกำเนิดแบบน้ำแร่ร้อนเข้าไปแทนที่หิน ไรโอไลต์ เนื้อละเอียด^{๔๓}

ค. ความเป็นมาของการทำหินที่เขาชะง็อก

แหล่งหินที่เขาชะง็อกมีความสำคัญมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ราว ๓,๐๐๐-๕,๐๐๐ ปีที่แล้ว มีหลักฐานยืนยันเป็นขวานหินขัดจำนวนประมาณ ๒๐๐ ชิ้น ซึ่งพบที่บริเวณบ้านเขาเพิ่ม

ตำบลเขาเพิ่ม อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก ซึ่งเคยเป็นชุมชนเกษตรกรรมริมคลองบ้านนา^{๕๕}

จากการสำรวจร่วมกันของนักโบราณคดี กรมศิลปากรและนักธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี เพื่อหาแหล่งหินที่คนโบราณกะเทาะเอาไปใช้เป็นเครื่องมือหินพบว่า บริเวณวัดพระฉาย และเขาชะงอก เป็นแหล่งหินที่อยู่ใกล้เคียงแหล่งหนึ่งที่มีหินชนิดเดียวกันกับเครื่องมือหินที่พบดังกล่าว เป็นแหล่งหินที่มีหินแกร่งและแข็ง เหมาะสำหรับทำเครื่องมือหิน เมื่อขัดหรือฝนจะคมมาก เมื่อนำไปใช้งาน ก็ไม่เปราะหรือชำรุดง่าย^{๕๖}

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ.๒๓๒๙ มีการเกณฑ์เอา “หินอ่อนสีสวาท” จากเขาชะงอกไปทำพระเศ้าน้ำพระพุทธรูปในพระราชพิธีต่าง ๆ^{๕๗}

ง. พื้นที่เขาชะงอก พ.ศ.๒๔๘๔

ในระหว่างที่มีการเสนอโครงการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหินนั้น เขาชะงอก “...อยู่ใกล้ชายป่า ดงดิบ มีโรคภัยไข้เจ็บชุกชุม ทั้งอยู่ห่างไกลย่านชุมชน...” เป็นที่กั้นดารน้ำ มีแหล่งน้ำขนาดใหญ่คือ “อ่างแก้ว” อยู่เหนือลานพระฉายขึ้นไป^{๕๘} แท้จริงแล้ว กระทรวงกลาโหมเข้าไปทำหินอยู่แล้ว อย่างช้าประมาณปี พ.ศ.๒๔๘๒ ก่อนหน้าจะเสนอรัฐบาลขอตั้งโรงงานเพื่อการพาณิชย์ในปี พ.ศ.๒๔๘๔

จ. ประวัติและโครงการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหิน

ประมาณว่าปี พ.ศ.๒๔๘๒ ซึ่งน่าจะเป็นปีที่กระทรวงกลาโหมเริ่มนำหินจากเขาชะงอกไปทดลองใช้ทำเตาเผาโซดาเป็นครั้งแรกที่โรงงานกระดาษทหารกาญจนบุรี เป็นปีที่กระทรวงกลาโหม ได้พบว่าหินชนิดหนึ่งคล้ายหินสบู่ (Soapstone)^{๕๙} ซึ่งเคยเอาไปใช้สอยมาตั้งแต่สมัยโบราณแล้ว สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในงานอุตสาหกรรมได้

เมื่อนำเอาหินไปตรวจแยกธาตุที่กรมวิทยาศาสตร์ ซึ่งขณะนั้นสังกัดกระทรวงเศรษฐการ พบว่ามี Silica ประมาณ ๔๒% Alumina ประมาณ ๑๒% Mahnesia ประมาณ ๐.๑% และน้ำ (H₂O) หินทนความร้อนได้ ๑๒๐๐-๑๕๐๐ องศาเซลเซียส (เซลเซียส) หรืออาจถึง ๑๘๐๐ องศาเซลเซียส กระทรวงกลาโหมจึงได้ตั้งโรงงานทำหินที่เขาชะงอกและเอาไปทดลองใช้ก่อเตาหลอมโซดาของโรงงานทำกระดาษทหารกาญจนบุรีแทนอิฐทนไฟ จากการทดลองครั้งนี้ กระทรวงกลาโหมเห็นว่าหินจากเขาชะงอกทนไฟดีกว่าอิฐทนไฟ (sillimanit) มีอายุทนกว่าอิฐทนไฟหลายเท่า หากหินอยู่ในที่บังคับอัดตัวจะไม่แตกร้าว โรงงานกระดาษจึงไม่ต้องสั่งซื้ออิฐทนไฟจากต่างประเทศ นอกจากนั้น หินชนิดนี้ยังใช้ก่อเตาที่มีความร้อนมากได้ เช่น เตาถลุงแร่ และใช้กรุภาชนะเก็บน้ำกรดได้ กระทรวงกลาโหมจึงคิดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหินใช้แทนอิฐทนไฟในเชิงพาณิชย์ สำหรับจำหน่ายทั้งใน

และนอกประเทศ ^{๖๐}

ดังนั้นในวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๕๔ กระทรวงกลาโหม โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จึงมีหนังสือถึง นายกรัฐมนตรี (จอมพล ป.) เสนอโครงการตั้งโรงงานทำหินสบู่ที่เขาชะงอกขึ้น มีสาระสำคัญ ดังนี้ ^{๖๑}

๑. เงินลงทุน เงินลงทุนนั้นกระทรวงกลาโหมเสนอที่มา โดยแบ่งเป็น ๒ ยอด

ก) ขอเบิกจากงบประมาณแผ่นดิน เป็นเงิน ๑๙๓,๘๒๘ บาท สำหรับเป็นค่าเครื่องจักร ค่าก่อสร้างบ้านเรือนโรง ค่าก่อสร้างคันกั้นน้ำ-บ่อ-ถนน (ภายในโรงงาน)

ข) ขอเบิกจากกระทรวงการคลัง เป็นเงิน ๖๙,๘๕๐ บาท สำหรับเป็นทุนหมุนเวียน ถ้ารัฐบาลไม่ให้ตั้งเบิกจ่ายในงบประมาณแผ่นดิน กระทรวงกลาโหมจะขออนุญาตกู้จากกระทรวงการคลัง แบ่งเป็น ๒ ยอดคือค่าใช้สอย ๑๖,๘๐๐ บาท (ต่อปี) สำหรับค่าซื้อยานพาหนะที่ดิน ค่าใช้สอยก่อนเปิดโรงงานและเงินเดือน ๕๓,๐๕๐ บาท (ต่อปี) และค่าใช้สอยภายในโรงงาน เช่นค่าฟืน ค่าน้ำมัน ค่าอะไหล่

๒. กำลังการผลิต

ประมาณว่า ถ้าไม่มีอุปสรรคใดๆ เกิดขึ้น โรงงานจะสามารถทำหินได้วันละ ๕๐๐ ก้อนหรือมากกว่านั้น (ขนาดอิฐบางบัวทอง) ขณะที่ปริมาณการผลิตที่ไม่ขาดทุนคือการผลิตให้ได้วันละ ๔๒๐ ก้อน ถ้าโรงงานทำได้ ๕๐๐ ก้อน จะได้กำไรประมาณ ๑๙ % แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าในการคิดกำไรขาดทุน ไม่ได้นำทุนส่วนแรกที่ได้จากงบประมาณแผ่นดินมารวมเป็นต้นทุนในการผลิตด้วย นำเอาเฉพาะยอดที่ ๒ ที่จะขอกู้จากกระทรวงการคลังมาพิจารณา รวมถึงนำค่าสึกหรอของทุนเครื่องจักรมาเป็นค่าใช้จ่ายที่อยู่ในยอดแรกมารวมด้วย

๓. การดำเนินกิจการ

คนทำงานในโรงงานแห่งนี้ทั้งหมดจะเป็นข้าราชการ มียศตั้งแต่ พันโท (ผู้อำนวยการ) ลงมาจนถึงสิบตรี (คนงานช่าง) มีทหาร ๑๑๐ อัตรา เช่นผู้อำนวยการ เสมียน พนักงานแพทย์ ช่างกล สมุห์บัญชี ช่าง ผู้ช่วยช่าง คนงานช่าง พนักงานขับรถ เป็นต้น

๔. การขนส่ง

การขนส่งหินไปยังกรุงเทพฯ จะอาศัยเส้นทางน้ำ จึงมีโครงการสร้างโรงเก็บหินอยู่ริมแม่น้ำนครนายก ใกล้ๆ กับวัดศรีเมืองในปัจจุบัน ดังนั้นจะมีการตัดถนนจากบริเวณโรงหินที่เขาชะงอก ไปบรรจบถนนกรุงเทพฯ-นครนายก (ปัจจุบันคือ ถนนสุวรรณศร) บริเวณบ้าน

หนองแสนตอ โดยจะให้กระทรวงมหาดไทยเป็นผู้สร้าง มีโครงการซื้อรถบรรทุก และเรือยนต์จูงเรือ พ่วงไว้สำหรับลำเลียงหินส่งกรุงเทพฯ

จ. การพิจารณาโครงการ

การพิจารณาโครงการนี้มีหลายขั้นตอนด้วยกัน ดังนี้

๑. การพิจารณาของกระทรวงการคลัง^{๖๓} หลังจากกระทรวงกลาโหมเสนอเรื่องให้ นายกรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว คณะรัฐมนตรีได้พิจารณารับหลักการเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๔ เลขานุการคณะรัฐมนตรีได้ส่งเรื่องให้กระทรวงการคลังพิจารณา เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๔ กระทรวงการคลังสนับสนุนโครงการดังกล่าวเพราะเห็นว่าจะได้กำไร แต่เห็นว่าควรให้คณะกรรมการ พิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาลซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง มีอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์เป็นประธาน กรรมการพิจารณาเสียก่อน เพราะกระทรวงกลาโหมจะขอตั้งเงินค่าใช้จ่ายในการดำเนินการนี้ในเงิน รายจ่ายพิเศษสำหรับงบประมาณประจำปี

๒. คณะรัฐมนตรีมีมติรับหลักการ^{๖๔} ก่อนหน้าการส่งเรื่องให้คณะกรรมการพิจารณา งานอุตสาหกรรมของรัฐบาลพิจารณา ได้มีการนำโครงการดังกล่าวเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาใน วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๔๘๔ ที่ประชุมมีมติรับหลักการและให้ส่งเรื่องให้คณะกรรมการพิจารณา งานอุตสาหกรรมของรัฐบาลพิจารณาตามที่กระทรวงการคลังเสนอ

๓. การพิจารณาของคณะกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาล^{๖๕} ในการ ประชุมของคณะกรรมการฯ ครั้งที่ ๗ เมื่อ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๔ มีนายด้วง ลพานุกรม (อธิบดี กรมวิทยาศาสตร์) เป็นประธานคณะกรรมการฯ และประธานที่ประชุมได้พิจารณารายละเอียดใน ประเด็นต่างๆ สรุปได้ดังนี้

ก) คุณภาพ เจ้าหน้าที่ของกรมวิทยาศาสตร์มีความเห็นแตกต่างจากเจ้าหน้าที่กระทรวงกลาโหมเรื่องคุณภาพของหิน เพราะจากการทดลองพบว่าหินมีคุณภาพต่างกับอิฐทนไฟธรรมดา เมื่อเผาแล้วจะแตกหรือร้าว เพราะเป็นหินที่มีน้ำอยู่เป็นปริมาณมาก แม้หินจะมี ส่วนประกอบที่เป็นอิฐทนไฟขั้นดีได้

ข) ราคา พบว่าหินนี้มีราคาแพงกว่าอิฐทนไฟ แต่ถ้าใช้เครื่องจักรผลิต ราคาอาจลดลงมาใกล้เคียงกับอิฐทนไฟ

ค) ปริมาณความต้องการ ตลาดมีความต้องการจำกัด แม้หินชนิดนี้จะนำไปใช้สร้างเตาเผาที่มีอุณหภูมิสูงมากได้ตามที่เจ้าหน้าที่กระทรวงกลาโหมระบุ เช่น เตาเผาโซดา

ของโรงงานกระดาษทหารกาญจนบุรี แต่โรงงานที่ต้องการเตาเผาที่มีอุณหภูมิสูงมากยังมีน้อย ถ้าผลิตหินได้เกินความต้องการ ก็จะเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า เพราะความต้องการไม่แน่นอน แม้จะนำเอาไปกรุาชนะเก็บน้ำกรด (insulate) ก็จะต้องแข่งขันกับเครื่องปั้นดินเผาซึ่งใช้ได้ผลดีเท่ากัน และมีราคาถูกกว่า

ในที่สุด ที่ประชุมมีมติให้กระทรวงกลาโหมไปประเมินความต้องการของตลาด ให้ปรับปรุงโรงหินที่ทำอยู่ให้มีประสิทธิภาพขึ้นภายในวงเงินของกระทรวงกลาโหม ให้ส่งหินไปให้องค์กรหรือหน่วยราชการอื่นทดลองใช้เพื่อประเมินผล ให้พิจารณานำหินไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เป็นเครื่องใช้เครื่องประดับ หากต่อไปมีหลักฐานและเหตุผลเพียงพอที่จะสร้างเป็นโรงงานขนาดใหญ่ได้ก็จะสนับสนุนในทุกๆ ทาง รายงานการประชุมบันทึกไว้ดังนี้^{๖๔}

...๑. ให้ผู้แทนกระทรวงกลาโหมทำการสอบสวนว่าจะมีองค์การหรือสถานที่ใดต้องการหินที่มีคุณภาพทนไฟเป็นพิเศษ นอกไปจากโรงทำกระดาษบ้าง เป็นจำนวนเท่าใด และรวมความต้องการทั้งสิ้นเท่าใด

๒. ให้กระทรวงกลาโหมทำหินนี้เพื่อใช้ราชการต่อไป เพราะได้ทำอยู่บ้างแล้ว และถ้าจะขยายงานให้ได้ผลยิ่งขึ้นด้วยการปรับปรุงเครื่องมือ เครื่องใช้ให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นก็ให้ดำเนินการต่อไปได้ ทั้งนี้ภายในวงเงินของกระทรวงกลาโหม

๓. ให้กระทรวงกลาโหมส่งหินที่ทำได้ให้องค์การหรือส่วนราชการอื่นทดลองใช้บ้างเพื่อพิจารณาผล

๔. ให้พิจารณาการใช้หินนี้เพื่อประโยชน์อย่างอื่น เช่นการทำเครื่องใช้และเครื่องประดับต่างๆ และ

๕. เมื่อมีหลักฐานและเหตุผลอย่างอื่นที่เห็นว่าสมควรจะสร้างเป็นโรงงานอุตสาหกรรมตามโครงการนี้ใหญ่ขึ้นแล้ว ให้เสนอกรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาลพิจารณาใหม่...

๖. คณะรัฐมนตรีมีมติระงับโครงการ^{๖๕} เมื่อนำผลการประชุมดังกล่าวเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาในการประชุมวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ที่ประชุมได้มีมติให้ระงับโครงการไว้ก่อน

การตัดสินใจของรัฐบาลระงับโครงการดังกล่าวนับเป็นการตัดสินใจที่เหมาะสมกับสถานการณ์พอดี มิฉะนั้นอาจเป็นการลงทุนที่สูญเปล่า เพราะหลังจากที่คณะรัฐมนตรีมีมติระงับโครงการนั้นไม่นานคือ ๓ เดือนต่อมา กองทัพญี่ปุ่นได้บุกเข้าประเทศไทยในเดือนธันวาคม พ.ศ.๒๔๘๔ นครนายกเป็นเส้นทางเดินทัพเส้นทางหนึ่งของญี่ปุ่น ญี่ปุ่นได้ใช้บริเวณเขาชะงอกเป็นที่มั่น และตั้งค่ายกักกัน

เขลยศึกด้วย^{๖๓}

๔. สรุป

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.๒๔๗๕ รัฐบาลมีนโยบายทางเศรษฐกิจที่มุ่งให้ประเทศชาติเป็นอิสระทางเศรษฐกิจจากการครอบงำของต่างชาติ ต้องการให้คน (สัญชาติ) ไทยมีงานทำและสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดการเกิดสงครามโลกครั้งที่สองเริ่มปรากฏให้เห็นในยุโรป นโยบายเศรษฐกิจแบบนี้เป็นนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม ซึ่งเป็นกระแสที่เกิดขึ้นทั่วโลกในขณะนั้น เนื่องจากเป็นระยะที่ประเทศทั้งหลายต่างประสบกับปัญหาเศรษฐกิจที่ตกต่ำทั่วโลกและเริ่มเห็นเค้าของสงคราม ทำให้แต่ละประเทศพยายามจะรักษาเศรษฐกิจของตนให้อยู่รอดและพึ่งตนเองได้

สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐบาลพยายามส่งเสริมให้เอกชนคนไทยเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจแทนคนต่างชาติ แต่เนื่องจากประชาชนโดยทั่วไปขาดความสนใจ และขาดแคลนเงินทุนในการประกอบการต่างๆ รัฐบาลจึงต้องเข้าไปมีบทบาทในการลงทุนในกิจการต่างๆ เอง ทั้งร่วมลงทุนกับเอกชน หรือลงทุนเองทั้งหมด ในรูปของบริษัท รัฐวิสาหกิจ

อุตสาหกรรมเป็นงานสาขาหนึ่งที่รัฐบาลให้ความสนใจไม่น้อย และหน่วยงานหนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะนี้ก็คือ กระทรวงกลาโหม เนื่องจากในระยะนั้นยังไม่มี การตั้งหน่วยงานใหญ่ให้รับผิดชอบการอุตสาหกรรมโดยตรง ประกอบกับกระทรวงกลาโหม เคยมีบทบาทด้านนี้มาแล้วตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง โดยเข้าประกอบการอุตสาหกรรมบางอย่างเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนสินค้านำเข้าจากต่างประเทศอันเป็นผลมาจากสงคราม

การเสนอตั้งโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะง็อกเพื่อการพาณิชย์ของกระทรวงกลาโหมในปี พ.ศ.๒๔๘๔ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกสำหรับสมัยนั้นที่รัฐบาลเข้าไปมีบทบาทในการลงทุนและกระทรวงกลาโหมได้มีบทบาทในการประกอบอุตสาหกรรมอย่างอื่นอยู่แล้ว กล่าวเฉพาะการทำหินที่เขาชะง็อก กระทรวงกลาโหมได้เข้ามาทำหินส่งโรงงานทำกระดาษทหารที่จังหวัดกาญจนบุรีเพื่อทดลองใช้แทนอิฐทนไฟสำหรับเตาหลอมโซดาอยู่แล้วก่อนหน้าจะมีการเสนอโครงการตั้งโรงงานทำหินเพื่อการพาณิชย์โครงการดังกล่าว แม้เบื้องต้นรัฐบาลจะรับหลักการ แต่เมื่อส่งเรื่องให้คณะกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาล คณะกรรมการฯ ได้พิจารณาเหตุผลด้านการตลาด คุณภาพของหินและราคาแล้ว ไม่ได้ให้การสนับสนุนการลงทุนตั้งโรงงานตามที่กระทรวงกลาโหมเสนอ คงให้กระทรวงกลาโหม

ดำเนินงานโรงหินในส่วนที่รับผิดชอบอยู่แล้วต่อ เมื่อเรื่องนี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งที่ประชุมได้มีมติให้ระงับโครงการดังกล่าว

การระงับโครงการดังกล่าวนี้ น่าจะเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลในระยะนั้นได้พิจารณาโครงการที่หน่วยงานต่างๆ เสนอขึ้นมาด้วยความไตร่ตรอง ถึงแม้ว่าโครงการที่เสนอมานั้น จะผ่านการพิจารณาอย่างรอบคอบมาขั้นหนึ่งแล้วก็ตาม แต่บริบทแห่งยุคสมัยทำให้รัฐบาลไม่สามารถอนุมัติได้

เชิงอรรถ

๑. โปรดดูรายละเอียดใน ร.อ.ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, “สนธิสัญญาบาวริง” เอกสารประกอบการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทย กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษาโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (อட்சำเนา), หน้า ๑๗ - ๒๙

๒. Shehira Akira, Capital Accumulation Thailand (Tokyo : The Centre for East Asian Cultural Studies, 1989), p. 22.

๓. ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบเศรษฐกิจไทย ค.ศ. ๑๘๕๑ - ๑๙๑๐” ใน วรรณนาการทุนนิยมไทย, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ : สารศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

๔. Shehiro Akira, Capital Accumulation Thailand, p. 24.

๕. สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบทุนนิยมในประเทศไทย ค.ศ. ๑๙๓๒ - ๑๙๕๙” ใน วรรณนาการทุนนิยมไทย, หน้า ๑๖๗.

๖. โปรดอ่านรายละเอียดใน จูริรัตน์ เกียรติมาพันธ์ และคนอื่นๆ , “วิกฤตการณ์ข้าวกับปัญหาเศรษฐกิจไทย,” ในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ.๒๕๔๔, ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสมภพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗) , หน้า ๕๓๔-๕๔๘

๗. มยุรี นกยูงทอง, “ปัญหาเศรษฐกิจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.๒๔๖๘-๒๔๗๗), ” ในเรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๒-๕๒๓.

๘. ร.อ.ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, “สนธิสัญญาบาวริง,” หน้า ๒๗-๒๘

๙. Yoshihara kunio, The Rise of Ersatz Capitalism in South-East Asia

(Singapore : Ozford University Press, 1988), p. 19.

๑๐. Shehiro Akira, Capital Accumulation Thailand, p. 51 and 63.
๑๑. Sungsidh Piriyaangsan, "Thai Bureaucratic Capitalism, 1932-1960," (Bangkok : Chulalongkom University Social Research Institute, Thailand, 1983), p. 71.
๑๒. ศรศักดิ์ ชูสวัสดิ์, "ผูกปี้ : การจัดเก็บเงินค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงานจากคนจีนใน สมัยรัตนโกสินทร์" (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๒๙-๓๓.
๑๓. Charivat Santaputra, Thai Foreign Policy 1932-1946 (Bangkok : Thai Khadi Research Institute, Thammasat University, 1985) , p. 157.
๑๔. PRO/BT 11/2667/Secret F E (E) (45) 32, British Prewar Commercial Interests in Siam. (ห้องสมุดกองวิชาประวัติศาสตร์ สกศ. รร.จปร.-บริการ)
๑๕. Virginia Thompson, Thailand The New Siam, 2 ed. (New York : Paragan Book Reprint Corporation, 1967), p. 167.
๑๖. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร. ๐๒๐๑.๒๒.๒.๔/๔ (ปีก ๑) หนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงนายกรัฐมนตรี เรื่องการซื้อกระสอบป่านจากอินเดีย, ๖ พฤษภาคม ๒๔๘๔, ในแฟ้มเรื่องกระสอบป่านใส่ข้าว.
๑๗. ภาณิต รวมศิลป์, "นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๘๑ ถึง พ.ศ.๒๔๘๗," (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๘๕-๘๖.
๑๘. Josiah Crosby, Siam : The Crossroad (London : Hollis & Carter Ltd., 1945), p. 24 and 97.
๑๙. ชัยอนันต์ สมุทรวาณิช และชาติดิยา กรรณสูต, บรรณาริการ, เอกสารการเมืองการปกครองไทย (พ.ศ.๒๔๑๗-๒๔๗๗) พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕๙.
๒๐. "ประกาศตั้งสภาเศรษฐกิจ" ประชุมกฎหมายประจำ ศก (ม.ป.ท., ๒๔๗๖), ๔๖ : ๑๑-๑๒.

๒๑. ไพฑูรย์ เจ็ะแซ, “นโยบายชาตินิยมของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๘” (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๒๒) หน้า ๑๗๐.

๒๒. ภาณีต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...,” หน้า ๕๔.

๒๓. Josiah Crosby, Siam..., p. 74.

๒๔. ภาณีต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...” หน้า ๗๖.

๒๕. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๑.๒๒.๒/๔ หนังสือประธานกรรมการสภาเศรษฐกิจ (พระยาโกมารกุลมนตรี) ถึงนายกรัฐมนตรี, ๒๑ กันยายน ๒๔๗๖, ในแฟ้มเรื่องจะจัดการป้องกันไม่ให้อุตสาหกรรมไทยเลิกล้มเพราะการแข่งขัน.

๒๖. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๑.๕๐/๑๒, สำเนารายการการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ ๙/๒๔๗๙, ๓ มิถุนายน ๒๔๗๙, ในแฟ้มเรื่องธนาคารโยโกฮามาสเปชี.

๒๗. Charavat Santaputra, Thai Foreign Policy 1932-1946, p.142 and 173.

๒๘. Shehira Akira, Capital Accumulation Thailand, p. 107.

๒๙. Charivat Santaputra, Thai Foreign Policy 1932-1946, p. 158.

๓๐. Shehira Akira, Capital Accumulation Thailand, p. 107.

๓๑. Charivat Santraputra, Thai Foreign Policy 1932-1946, p.173.

๓๒. Josiah Crosby, Siam..., p. 96.

๓๓. Shegira Akira, Capital Accumulation Thailand, p.107.

๓๔. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๑.๒๒๐๒/๑๔ เรื่องขอให้กระทรวงต่างๆ ร่วมมือส่งเสริมอุตสาหกรรมไทย.

๓๕. ภาณีต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...,” หน้า ๓๓๗.

๓๖. ไพฑูรย์ เจ็ะแซ, “นโยบายชาตินิยม...,” หน้า ๑๗๐.

๓๗. ภาณีต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...,” หน้า ๖๕.

๓๘. โปรดดูรายละเอียดใน สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย พ.ศ.๑๙๓๒-๑๙๕๙,” ใน วิวัฒนาการทุนนิยมไทย : ๑๓๙-๒๐๖.

๓๙. Sungsidh Piriyarangsan, "Thai Bureaucratic Capitalism...," p. 6.

๔๐. โปรดอ่านรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน.

๔๑. PRO/BT 11/26667/Secret F E (E) (45) 32, British Prewar...
๔๒. ภาณิต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...,” หน้า ๓๓๓-๓๓๔.
๔๓. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๓-๓๓๔.
๔๔. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๓.
๔๕. ไพฑูรย์ เจ๊ะแฮ, “นโยบายชาตินิยม...,” หน้า ๑๗๐.
๔๖. ภาณิต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...,” หน้า ๓๔๑.
๔๗. ไพฑูรย์ เจ๊ะแฮ, “นโยบายชาตินิยม...,” หน้า ๑๙๑.
๔๘. ภาณิต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...” หน้า ๓๓๒.
๔๙. ไพฑูรย์ เจ๊ะแฮ, “นโยบายชาตินิยม...,” หน้า ๑๘๙ และ ๑๙๐.
๕๐. ภาณิต รวมศิลป์, “นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ...” หน้า ๓๖๗.
๕๑. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๑ และ ๓๗๔.
๕๒. เมืองนครนายก (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๕), หน้า ๒๒.
๕๓. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.
๕๔. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.
๕๕. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖.
๕๖. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๖ และ ๘๐.
๕๗. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, ร.๕ ม.๒.๑๒ ก ไบบอกเมืองนครนายก อ้างจาก สารสังเขป เอกสารจดหมายเหตุประวัติศาสตร์ จังหวัดนครนายก (จัดพิมพ์เนื่องในวันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๓๓), หน้า ๒๑.
๕๘. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๑.๒๒.๑/๒๔ หนังสือลับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมถึงนายกรัฐมนตรี เรื่องสร้างโรงงานทำหิน, ๒๗ มีนาคม ๒๔๘๔, และแผนผังโรงงานทำหิน ในแฟ้มเรื่องสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะงอก.
๕๙. เรื่องเดียวกัน.
๖๐. เรื่องเดียวกัน.
๖๑. เรื่องเดียวกัน.
๖๒. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๒.๒๒.๑/๒๔, หนังสือลับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะงอก

จังหวัดนครนายก, ๒๙ เมษายน ๒๕๕๔, ในแฟ้มเรื่องสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะโงก.

๖๓. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๒.๒๒.๑/๒๔, หนังสือลับเลขากิจการคณะรัฐมนตรีถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เรื่องการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะโงก จังหวัดนครนายก, ๙ พฤษภาคม ๒๕๕๔, ในแฟ้มเรื่องสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะโงก.

๖๔. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๒.๒๒.๑/๒๔, รายงานการประชุมกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาลครั้งที่ ๗, ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๕๔, ในแฟ้มเรื่องสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะโงก.

๖๕. เรื่องเดียวกัน.

๖๖. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ, (๒) สร.๐๒๐๒.๒๒.๑/๒๔, หนังสือลับเลขากิจการคณะรัฐมนตรีถึงประธานกรรมการพิจารณางานอุตสาหกรรมของรัฐบาล เรื่องการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะโงก จังหวัดนครนายก, ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔, ในแฟ้มเรื่องสร้างโรงงานอุตสาหกรรมทำหินที่เขาชะโงก.

๖๗. โปรดดูรายละเอียดใน กองวิชาประวัติศาสตร์ ส่วนการศึกษา รร.จปร., “รายงานการค้นคว้าเรื่องนครนายกกับสงครามโลกครั้งที่ ๒” เสนอในการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ภาษา กับประวัติศาสตร์และความเคลื่อนไหวในวิชาประวัติศาสตร์ไทย” ณ หอประชุมส่วนการศึกษา โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓, หน้า ๑๓-๒๒.